

УКД 347.61

*Ходак Світлана Михайлівна,
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

ПОНЯТТЯ КАТЕГОРІЇ «ІНТЕРЕС» В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

У статті автор досліджує та розкриває сутність та особливості такої категорії як «інтерес». В сімейному праві приймає участь багато різних суб'єктів. Не викликає сумніву, що кожен з них переслідує свої інтереси, тому визначення поняття «інтерес» є доволі важливим. Також, окремо автор приділяє увагу законним інтересам в правовому статусі особи. Акцентується увага на співвідношенні понять «законний інтерес», «суб'єктивне право» в сімейних правовідносинах. Доводиться необхідність проведення уніфікації застосування зазначених термінів в цивільному законодавстві.

Ключові слова: інтерес, право, категорія, сімейне право, законний інтерес, суб'єктивне право.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження категорії «інтерес» в даний період обумовлена тим, що у зв'язку із побудовою і становленням правового та громадянського суспільства, а також побудовою ринкових відносин в економіці, виникає проблема правового забезпечення та реалізації прав кожного члена сім'ї та інтересів суспільства в цілому.

Інтерес формувався паралельно із становленням суспільства. Із соціалізацією людини її потреби трансформувались в інтереси.

Інтерес являється доктриною, що набула свідомого мотиву, має соціальний характер, формується на підставі потреб, що виражають відносини соціальної або біологічної необхідності усвідомленої через мету інтересу і виявляється в житті у вигляді побажань, намірів, прагнень.

Проблема інтересу активно обговорюється в юридичній науці в тому числі у сімейному праві. Така увага до даної категорії є цілком закономірною, оскільки інтерес є сильним фактором діяльності суб'єктів відносин. Кожна наука вивчаючи інтерес надає свої визначення даної категорії.

На сьогодні поняття «інтересу» не має свого закріплення ні у доктрині, ні на законодавчому рівні, що дає підстави для його різного тлумачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія «інтерес» має велике значення для цілого ряду суспільних наук. В той же час слід відмітити, що категорія «інтерес» стає об'єктом дослідження в юриспруденції. Велику увагу категорії «інтерес» приділяли такі вчені мислителі як К. А. Гельвецій, Я. А. Каменський, російський психолог С. Л. Рубінштейн. Визначення природи інтересу в приватному праві, зокрема, в сімейному, було предметом дослідження науковців: О. С. Іоффе, Ю. С. Червоного, З. В. Романовської, Д. І. Мейера, С. Н. Братуся, І. В. Венедіктової, І. В. Спасібо-Фатеевої, А. Я. Курбатова, А. Г. Малінової, О. Ю. Ільїної.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є дослідження, аналіз та вдосконалення поняття «інтерес» в сімейному праві.

Виклад основного матеріалу дослідження. В чинному сімейному законодавстві термін «інтерес» зустрічається доволі часто (ст. 7, 19, 54, 74, 1148, 207 СК України), саме це дає напрям при вирішенні питання врахування інтересів учасників сімейних правовідносин. Наприклад, в ч. 3 ст. 7 Сімейного Кодексу України йдеться про те, що сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства [12].

Рішенням Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року було вирішено, поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається в частині першій ст. 4 ЦПК та інших законах України в логічно-смісловому зв'язку з поняттям «права» (інтерес у вузькому розумінні цього слова) означає правовий феномен, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загально визнаним принципам права; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування в межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; є) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом [2].

Системний аналіз, який провів Конституційний Суд України, свідчить, що поняття «охоронюваний законом інтерес» у всіх випадках вживання його у законах України у логічно-смісловому зв'язку з поняттям «права» має один і той же зміст.

Необхідність правового аналізу і класифікації видів інтересів обумовлено сферою застосування поняття «інтерес». Поняття «інтерес» не знайшло належного відображення ні в сімейному праві, ні в спеціалізованому законодавстві України.

Кожна наука вивчаючи інтерес надає свої визначення даної категорії. Різногалузевий підхід до вивчення того чи іншого питання обумовлює і різну суть поняття. Можна констатувати, що на сьогодні представники науки сімейного права досліджували правову природу даної категорії крізь призму інтересів окремих членів сім'ї.

Реалізація і захист прав людини і члена сім'ї зокрема, нерозривно пов'язано з проблемою правового забезпечення як інтересів суспільства в цілому, так і інтересів окремих соціальних груп і громадян, а з іншого боку – з проблемою правильної дії і балансу індивідуальних інтересів громадян і їх об'єднань з інтересами суспільства [10, с. 84].

В роботах вітчизняних науковців поняття «інтерес» пов'язане з поняттям особистої свободи і волі в їх відповідності із суспільним благом, а також загально визнаними моральними та економічними критеріями благополуччя.

На думку Ф. В. Тарановського, саме «життєві умови суспільства, забезпечення яких складає суть права», це не що інше як інтереси загальні та індивідуальні.

На думку Є. Решетника, інтерес у сімейному праві являє собою – простий юридичний дозвіл, спрямований на досягнення конкретного блага та забезпечення потреб його носія, який хоча і не віднайшов прямого вираження та закріплення в правах і обов'язках суб'єктів сімейних правовідносин, але витікає із загального змісту сімейного законодавства і за певних обставин охороняється державою [10, с. 85].

Поняття «інтерес» включає ті життєві умови суб'єкта, забезпечення яких служить його особистому і суспільному благополуччю.

Інтереси – це умови благополуччя суб'єкта, котрі залежать від його здатності створювати, вибирати і використовувати конкретні можливості для задоволення своїх соціально адекватних потреб в системі суспільних відносин [4].

Останнім часом до категорії «інтересу» все частіше звертаються з метою визначення суті сімейних відносин [9, с. 104]. Заслуговує уваги концепція визначення категорії «інтерес» і особливостей його сімейно-правового прояву, запропонована А. Г. Маліновою [11, с. 165].

А. Г. Маліновою зазначається ті правові інтереси учасників сімейних відносин, про необхідність обліку, захисту і забезпечення котрих законодавець говорить в тексті норми, можуть бути термінологічно зазначені як легітимні інтереси. Порушення чи наявність останніх повинно прямо фіксуватись в якості юридичних фактів, на основі яких виносяться відповідні рішення і виникають суб'єктивні права та обов'язки [7, с. 16].

В групу законних інтересів входять юридично значимі інтереси, а також законні інтереси.

Юридично значимі інтереси – це диспозитивні умови благополуччя певної особи, котрі залежать від реалізації конкретної юридичної норми і входять у фактичний склад, необхідний для настання правових наслідків, передбачених законодавцем в даній нормі [7, с. 17].

Законні інтереси – це не диспозитивні умови благополуччя, зафіксовані в нормах принципів, а також в офіційно прийнятих стандартах гідного існування громадян [7, с. 18].

Далеко не всі інтереси можуть бути забезпечені правом. Але є незрозумілим той факт, які саме із них мають бути забезпечені законодавством.

Засадами юридичного визначення поняття «інтерес» входить визначення принципів основ, на котрих здійснюється захист та забезпечення інтересів різних суб'єктів, що необхідне для запобігання правових колізій [4].

В юридичній науковій літературі правильно відзначається, що право у жодному випадку не є пасивним відображенням соціальних потреб і інтересів. Більше того, право здатне сприяти формуванню одних потреб і протидіяти іншим. Із зміною потреб змінюються також інтереси [3].

Специфіка інтересів в сімейних правовідносинах передбачає і особливі форми їх сімейно-правового визнання. Протягом всього життя норми сімейного права супроводжують людину, та визначають напрямки поведінки в різних ситуаціях виходячи з сімейно-правової ролі, що виконується на той момент.

Система інтересів кожного члена сім'ї обумовлена суб'єктивними і об'єктивними факторами. Важливим є знайти оптимальні, універсальні варіанти і форми визнання правом інтересів членів сім'ї.

На нашу думку, інтерес в сім'ї і сімейних правовідносинах має особливу природу з точки зору поєднання об'єктивних і суб'єктивних елементів в його складі.

Розгляд складу поняття «інтерес» в сім'ї і сімейних правовідносинах передуює аналізу відносин між членами сім'ї, між сім'єю і суспільством і державою.

Слід відзначити, що вчені-юристи терміни «суб'єктивне право», «інтерес» відокремлювали і визначали їх самостійними поняттями, хоча не завжди всі інтереси найменували законними.

З метою вивчення теорії інтересу потрібно спочатку визначити природу законного інтересу та визначити його місце і роль серед інших правових явищ

Формулювання «прав і законних інтересів» часто зустрічається в нормативно-правових актах. Однак, якщо наявність прав у конкретних учасників правовідносин витікає безпосередньо з тексту статті нормативно-правового акту, то законні інтереси

являються правовим феноменом, згадка про який словосполученням «законний інтерес» в різних документах не дає чіткого поняття про їх суть [4].

Розгляд питання про форми сімейно-правового визнання інтересів передбачають звернення до дискусії про співвідношення суб'єктивного права та інтересу, про поняття і різновиди законного інтересу.

На даний момент відсутня чітка доктрина про те, що являють собою законні інтереси і чим вони відрізняються від суб'єктивного права.

Широко обговорюється проблеми співвідношення законного інтересу з суб'єктивними правами і юридичними обов'язками.

Законний інтерес являє собою самостійне соціальне явище. В юридичній літературі законний інтерес розглядається в різних аспектах.

Серед юристів першим хто ввів категорію «інтерес» в юриспруденцію є Рудольф фон Ієрінг. Складовою права на думку Р. Ієрінга є інтереси суб'єктів соціальної взаємодії, котрі є загальними для всіх суб'єктів [4].

В своєму правовому вченні він встановлює певну субординацію інтересів : людини, суспільних груп, суспільства. Право в історичному сенсі він пояснює як систему примусу, що є системою субординації і узгодження інтересів різних соціальних суб'єктів [4].

Тісний діалектичний зв'язок між інтересами і правом проводив М. М. Коркунов, який стверджував, що природа юридичних норм полягає в імперативних приписах про те, що і як має бути зроблено для розмежування інтересів що співпадають [6]. Можна з впевненістю говорити, що дозволеність без належних їй обов'язків і є законним інтересом.

Отже, інтерес можна визначити як соціально обумовлену необхідність. Об'єктива необхідність правової регламентації поведінки носіїв соціально значимих інтересів і є причиною появи законних інтересів.

Особливістю поняття «інтерес» і «законний інтерес», що застосовується в сімейних правовідносинах являється те, що в сімейному праві, як в доктрині так і в законодавстві відсутнє їх чітке визначення. Можна констатувати, що до сьогодні представники науки сімейного права досліджують правову природу даної категорії частково через призму інтересів окремих членів сім'ї. Розробка окремих положень пов'язаних з інтересом в сімейному праві має методологічне значення для розуміння та аналізу даної проблематики, а наявні наукові дослідження підтверджують визначену ступінь дослідження категорії «інтерес» у сімейно-правовому регулюванні [4].

Інтерес, навіть перебуваючи під охороною закону чи права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони [5].

Висновки. Таким чином «інтерес» в сімейному праві є правовою категорією, що має вказані ознаки:

- інтерес є стимулом до діяльності суб'єктів;
- опосередкований нормами, що відповідають галузі сімейного права;
- направлений на досягнення певної цілі, виражає суб'єктивний легітимний намір здобути матеріальне та нематеріальне благо, користуватись цим благом, досягнути результату. Мета завжди належить зацікавленій особі;
- може виступати самостійним об'єктом судового та іншого захисту;
- належить певному суб'єкту сімейних правовідносин і не може існувати окремо від нього.

В сімейному праві на сучасному етапі необхідно враховувати різноманітність інтересів і осіб, що їх реалізують. Крім того слід враховувати і різноманітність способів реалізації інтересів за допомогою суб'єктивних прав чи юридичних дозволів в формі

законного інтересу. Законний інтерес можна визначити як визнану нормами права необхідність користування певним соціальним благом, що виражається в юридично закріпленій дозволеності суб'єкта здійснювати дії направлені на користування цим благом.

Поняття «інтерес» являється атрибутивним поняттям сімейного законодавства України, оскільки вживається при правовому регулюванні відносин між багатьма членами сім'ї, та включає ті життєві умови суб'єкта, забезпечення яких служить його особистому і суспільному благополуччю.

Список використаних джерел

1. Алексеев С.С. Частное право / С. С. Алексеев. – М., 1999. – 158 с.
2. Венедіктова І. Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному праві: Монографія / І. Венедіктова. – Х. : Нове Слово, 2011. – 260 с.
3. Дякович М. М. Поняття інтересу в сім'ї та у сімейних відносинах: цивільно-правовий аспект / М. М. Дякович // Право і громадянське суспільство. Науковий журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-8-2014/item/182-ponyattya-interesu-v-sim-yi-ta-u-simeynykh-vidnosynakh-tsyvilno-pravovyy-aspekt-dyakovych-m-m>.
4. Ильина О. Ю. Проблемы интереса в семейном праве Российской Федерации / О. Ю. Ильина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1061>.
5. Запара С. І. Категорія «інтересу» в цивільних та трудових правовідносинах / С. І. Запара [Електронний ресурс]. – Режим доступу : epo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/2881/1/.
6. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права / Н. М. Коркунов; [сост., автор вступ. ст., коммент. А. Н. Медушевский]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 520 с.
7. Малинова А. Г. Понятие «законные интересы» в семейном праве / А. Г. Малинова // Российский юридический журнал. 2001. – № 1. С. 62–65.
8. Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов. – М. : Статут, 2002. – 205 с.
9. Пергамент А. И. Родительские права и обязанности / А. И. Пергамент // Сборник: Проблемы гражданского и семейного права (СССР-Австрия). – М., 1983.
10. Решетник Є. Поняття суб'єктивного сімейного інтересу та загальні засади його судового захисту / Є. Решетник // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 4(98), 2013. – С. 84-86.
11. Хараджа Н. В. Метод сімейно-правового регулювання як критерій розмежування сімейних та цивільних правовідносин / Н. В. Хараджа // Часопис Київського університету права, – 2010/1. – С. 164-165.
12. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 // ВВР України 2002, № 21-22, ст.135.
13. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004р. // Урядовий кур'єр від, 2004, 15.12.2004р. №239.

Ходак С. М. Поняття категорії інтерес в сімейному праві

В статті автор досліджує і розкриває сутність і особливості такої малоизученной категорії як інтерес. В сімейному праві приймає участь багато різних суб'єктів. Не викликає сумнів, що кожен з них преследує свої інтереси, поэтому определение понятия «интерес» является достаточно важным.

также акцентируется внимание на соотношении понятий «законный интерес», «субъективное право» в семейных правоотношениях. Доказывается необходимость проведения унификации применения указанных терминов в семейном законодательстве.

Ключевые слова: интерес, право, категория, семейное право, законный интерес, субъективное право.

Khodak S. M. The concept of family interest categories right

The article explores and reveals the nature and characteristics such as lesser known category of «interest». In family law involved many different actors. There is no doubt that each of them pursues its own interests, because the definition of «interest» is quite important. Also, apart author pays attention to the legitimate interests of the legal status of the entity. The attention is focused on the ratio of the concepts of «legitimate interest», «subjective right» in family relationships. The necessity of unification of the use of these terms in family law.

Key words: interest, right category, family law, legal interest, equitable right.

Надійшла до редакції 10 листопада 2016 р.

